

Vajda Mihály (filozófus): Politikai átalakulás és rendszerváltás Közép- és Kelet-Európában. Politikai arcképcsarnok sorozat.

1995. november 6.

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27436>

Hangfájl: 169_170.mp3

Átirat

[00:00:03](#)

Beszélő 1: Tehát ezt az előadássorozatot, hogy ha hallottatok róla vagy amit [...] szervezünk ebben, illetve a következő félévben, néhány szóban szeretnék róla beszélni, ugyanis ez az első előadás ebben a nyitó előadás [...]. Tehát úgy gondoltuk tavaly, hogy szükség volna egy olyan előadássorozatra, ami a rendszerváltást, ennek a politikai, gazdasági, társadalmi oldalait, vonzatait világítaná meg mert [...], itt az egyetemen erről nem igazán lehet hallani.

[00:00:37](#)

Beszélő 1: És ez manapság egy sok embert foglalkoztató téma. Tehát egy ilyen előadássorozatról lenne szó. És az első félévben elsősorban Közép-Kelet-Európát, a volt szocialista országokat ismertetnénk(?) meg, itt a demokratikus hatalomváltást(?). Tulajdonképp itt a volt NDK-ról, Jugoszláviáról, Romániáról, Lengyelországról, Csehszlovákiáról lenne szó, és egy néhány nevet(?) [...] például [...] előadók fognak lejönni Szegedre. És a második félévben viszont Magyarországra térünk rá. Magyarországot részletesebben tárgyaljuk.

[00:01:31](#)

Beszélő 1: Itt egy-egy előadás lesz a gazdaságról, társadalomról, tehát ez egy részletesebb, átfogó, egy bizonyos szempontból jövőbe is nyúló előadássorozat lenne. Tehát most átadom Vajda Mihálynak a szót, az előadás címe [...] *Kelet- és Közép-Európai szocialista rendszerek felbomlásán(?) [...] politika és [...]*.

[00:01:59](#)

Vajda Mihály: Köszönöm. Nos. Nem tudtam egész pontosan a címet, de nagyjából erre készültem. És azzal a kérdéssel kezdeném, hogy azt kéne tán tisztáznunk itt együtt, hogy mi is az, ami megbukott. Mi volt ez a kommunizmus? Mert most már van a dologhoz talán olyan hat, lassan hét év távlatunk és azt hiszem, hogy ilyen szitok, átok szavakat leszámítva a régi rendszer, vagy mit tudom én micsoda, nem nagyon próbáljuk végiggondolni, hogy mi is az, amit a rendszerváltás során odahagytunk.

[00:02:58](#)

Minek a helyére lépett az, amiben ma élünk? Mi volt az tulajdonképpen? És, különösen a fiatalabb generáció, ugye, maguk most egyetemisták, a rendszerváltás idején még középiskolások meg általános iskolások voltak, valamit ugye kapizsgáltak a dologból, de úgy igazából még nem voltak abban a korban, amikor többnyire végig gondolhatták volna. Aztán annyi minden történt, annyi minden problémánk van, annyi minden bajunk van, hogy tulajdonképpen már nem törődünk azzal, hogy minek az örököse az, amiben ma élünk.

[00:03:47](#)

Hát, ja, az én generációm talán igen, de még az én generációm se nagyon. Ha a saját generációm béliekkel beszélgetek, akkor is sokszor azzal benyomásom, hogy annyira el vannak foglalva azokkal a gondokkal, bajokkal, problémákkal, nyomorral, gusztustalansággal, kellemetlenséggel, mindennel, ami körülveszi őket, hogy elfelejtenek lassan örülni annak, hogy hat évvel ezelőtt egy diktatúra megbukott.

[00:04:23](#)

Én mindig szeretném az embereket erre figyelmeztetni, hogy én nem tagadom, hogy azokat a bajokat, amelyek körülvesznek bennünket, én nem hiszem azt, hogy egy ideális világban élünk. Az ördögöt élünk egy ideális világban. Jó, ha azon kívül nem is hiszem azt, hogy van ideális világ, de azt se hiszem, hogy a lehető [...] szólva, hogy a lehető világok legjobbjában élnénk. De arra mindig mindenkit szeretnék figyelmeztetni, hogy kérem szépen, valami abszurd, valami tökéletesen lehetetlen bukott meg, és ha az embernek sikerült megélnie, mint nekem, azt, hogy kétszer megbukott egy totalitárius rendszer az ő életében, akkor igazán nem lehet már elégedetlen, akármiben is él.

[00:05:11](#)

Ugye? Én megéltem a fasiszta rendszer bukását. Én megéltem a kommunista rendszer bukását. Hát kell ennél több egy embernek? Még akkor is, ha minden, csak nem ideális. Majd a legvégén talán megpróbálunk arról is beszélni, amiben élünk. Na, most tehát a kérdés így hangzik, hogy mi az? Szoktunk ezen gondolkodni. Mi az, ami megbukott? Mi volt ez a kommunizmus? Mi ez?

[00:05:38](#)

Na, most meg kell, hogy mondjam, hogy nekem nincs egyértelmű válaszom arra. Hiszen az egyik lehetőség a kommunizmust azonosítani a saját öntudatával. Ez egy nagyon terméketlen megközelítésmód lenne. Talán '17-ben, '20-ban, huszonegynéhányban még lehetett volna így közeledni a kommunizmushoz. A háború után már semmiképpen. Az a rendszer, amelyben hát nekem szerencsém volt 40 éven át élni, az semmiképpen sem volt azonos a saját öntudatával. Ez egy radikálisan hamis öntudat volt.

[00:06:30](#)

Nem is nagyon lehet ezen öntudat alapján megközelíteni a dolgot. Természetesen, ha egy komolyabb, tanulmányoszerű megközelítést próbálunk megvalósítani, akkor be kell vonni a rendszer saját öntudatát az elemzésbe, hiszen másképpen megérteni egy történelmi képződményt azt hiszem, nem lehet, mintha összevetjük valamiféleképpen egy világnak a saját öntudatát azzal a tudattal, amellyel mi rendelkezünk a világot illetően.

[00:07:03](#)

Ha jól sejtem, ezt szokták hermeneutikus megközelítésmódnak tekinteni. Nem vagyok mindig biztos benne, hogy én tudom, hogy mások mit gondolnak akkor, amikor azt mondják, hogy hermeneutikus. Most ez a divatos szó, ezelőtt dialektikusan kellett megközelíteni a dolgokat. Na, szóval valahol összevetni egy világ önmagáról alkotott tudatát azzal a tudattal, amellyel mi rendelkezünk ezt a világot illetően.

[00:07:33](#)

De a kommunizmus esetében ez rettenetesen nehéz, különösen, ami a kommunizmus utolsó évtizedeit illeti, mert mindannyiunk számára világos, és hogy túl lettünk rajta, egyre világosabb, hogy ez egy totálisan hamis, őszintétlen hazug tudat volt. Szóval azzal összevetni semmit nem érdemes. Érdemes lenne összevetni azzal, amilyen tudattal azt a világot emberek megszülték, létrehozták. Nyugodtan azt mondom, hogy hősies harcokban létrehozták. De aztán ami lett belőle és amilyen tudattal azt védték őszintétlenül, igazi hitek nélkül, azzal összevetni nem tudom, hogy érdemes-e.

[00:08:20](#)

Hát akkor elkövetem azt a bűnt, hogy nem igazán hermeneutikusan közelítem meg a dolgot és azt mondom, hogy hát tulajdonképpen két lehetséges leírásmódot, megközelítésmódot említenék, amelyet megpróbálok egy kicsit kifejteni, s amelyeket összevetnék egymással. Egyik a következő lenne. Azt mondanám, hogy ez a kommunizmus egy modernizációs kísérlet volt. Kísérlet volt arra, hogy egy tradicionális társadalmat modernizáljanak.

[00:09:07](#)

A tradicionális társadalmakat, ahol éppen kommunisták voltak hatalmon, modernizálják. Egy olyanfajta modernizáció azonban, amely, és itt jön be valamennyire a kommunisták saját tudata önmagukról, egy olyan kísérlet, amely eleve ki akarta küszöbölni a modernizáció nyugaton érzékelhető negatív hatásait. Kérem szépen, mióta beszélünk modern társadalomról? Az ördög tudja. Jó szó, modern. Ma az az értékes, ami modern.

[00:09:54](#)

Nem lehet írógéppel írni, komputerrel kell írni. Az a modern, ugye? Töltőtollról már nem is beszélünk. Lúdtoll, a meg nevetséges. Na, szóval mi az, hogy modern? Nem tudjuk, de mindenesetre van a fejünkben olyasmi, hogy vannak modern társadalmak és vannak tradicionális, hagyományos társadalmak. Mikor születik a modernitás? Nagyon nehéz lenne pontos dátumot meghatározni, de valahol azt mondanám, hogy szimbolikusan egyezzünk ki abban, ha valakinek nem tetszik, kiabálhat, hogy 1789.

[00:10:42](#)

Francia forradalom. Voltak előtte is már mindenféle forradalmak. Angol forradalom, tanulták, 1640, ugye? Ott elkezdődött a mai Anglia megcsinálása, aztán emlékeznek rá, ugye 1688-ban volt egy dicsőséges forradalom, akkor lényegében már létrejött az, amit mai Angliának vagy Nagy-Britanniának nevezünk. És mégis, jó, valami más. Aztán volt egy amerikai forradalom. Az ördög sem szokta forradalomnak nevezni, holott egy sokkal tisztább, máig is akceptálható esemény volt, mint a francia. A francia az egy olyan kínos ügy. Hosszú ideig szeretni köllött kötelezően, minden excesszusával egyetemben.

[00:11:35](#)

Jó, jó az a jakobinus diktatúra persze, persze, de hát nem csak a férge se hullott. Jó, jó, tudjuk be, de hát azért ugye mégis megteremtett egy új világot. Hát megteremtette, ez kétségtelen dolog. 1789-el mi történt? Na, hát ez a kérdés. Nem tudom, történészek vannak-e maguk között? Úgyhogy-, tessék? Igen. Nem tudom, hogy hogy tanítják ma a francia forradalmat. Az a vádaskodó gyanúm, hogy ugyanúgy, mint addig.

[00:12:14](#)

Legfeljebb nem olyan lelkesen beszélnek a jakobinus diktatúráról. Legfőlőbb azt mondják, hogy hm-hm, a Thermidornak is talán volt valami jogosultsága, de azért tulajdonképpen beiktatják ezt a francia forradalmat egy olyan hosszú történelmi sorba, amelynek eredményeképpen a feudális társadalomból polgári társadalom lett. Meséltek ilyet? Ez a gyanúm.

[00:12:45](#)

Azt senki nem kérdezi, hogy miért pont Franciaországba kellett ehhez a nagy csinnadratta. Másutt nem kellett hozzá, most ugyanolyan mindenütt, Franciaországban is, Angliában is, Németországban is, Dániában is, Hollandiában is. Itt-ott voltak ilyen mindenféle mozgolódások, de nem pont ez a francia forradalom kellett ehhez az egész-? Kellett. Állítólag. De csak Franciaországban kellett hagyni, és más szóval volt itt egy. Része ez a történelmi kontinuitásnak? Na, ja, ma van az a -francia történetírásban legalábbis- egy irányzat, úgy nevezik, hogy revizionizmus. Semmi köze ahhoz, amit a marxisták, leninisták neveztek revizionizmusnak.

[00:13:31](#)

Amelyik revidiálni akarja ezt az álláspontot, ahol a francia forradalom egy kontinuus sor elemeként jelenik meg, és azt mondja, hogy szó sincs róla, a kontinuitás, a történelmi kontinuitás meg lett volna e nélkül a francia forradalom nélkül is. A francia forradalom valami más, valami más a jelentése, a jelentősége. És a jelentése tulajdonképpen az, hogy létrehozott egy modern történelmi tudatot. Ebből indulnék ki, ezért kapcsolnom ehhez a modernitást. Egy modern történelmi tudatot, egy olyan furcsa tudatot, amelyik egy kicsit azt hiszi, hogy mi emberek csináljuk a történelmet.

[00:14:13](#)

Mi ebbe beleszólhatunk és a mi akaratunk érvényesül a történelemben. Na, mondjuk azt, hogy a modernitás ott kezdődik, amitől kezdve egy ilyen evidenciává válik, hogy mi emberek tudatos akaratral célkitűzéseink alapján csináljuk a saját történelmünket. Tényleg csináljuk ezt? Nem tudjuk, azt hisszük. Politikát csinálunk, többnyire azt mondanám, de valamit csinálunk. No, hát tekintsük a modernitás kezdetét annak a pillanatnak, amikor egy ilyenfajta tudat létrejött.

[00:14:59](#)

És hát a modernizáció az pedig egy olyan folyamat, amelynek eredményeképpen az emberek többé nem hiszik, hogy magától értetődő, hogy a világ olyan amilyen, hanem azt mondják, hogy hát, ha nem jó nekünk, hát miért nem változtatok rajta? Mi csináljuk. Olyan a világ amilyenné csináljuk. Ez a modern ember öntudata. Itt lehetne azon vitatkozni, hogy a modern kisemberé is ilyen, a kisember továbbra is azt mondja, „én mit tudok, én nem tudok ehhez hozzászólni”.

[00:15:34](#)

Csinálják az urak. Na, jó, de azoknak az uraknak van egy ilyen tudatuk, a régi uraknak nem volt olyan tudatuk, hogy ők történelmet csinálnak. Még politikát se nagyon. Tették azt, amit egy adott szituációban tenni kell, de hogy ők alakítják a világot, kérem szépen, ez egy abszolút modern jelenség, ez a tudat. Nos, hát attól kezdve beszélnénk, beszéllek, beszélnék modernitásról, hogy ez a tudat kialakul. Egy egész másfajta politikai attitűdről van itt szó.

[00:16:13](#)

Nem attól modern valami, hogy gőzgép van, azelőtt meg a lovak voltak. Hanem ettől a másfajta tudattól. Talán egy kicsit ettől van a gőzgép is. Mindent megragadunk, minden lehetőséget kihasználunk, hogy a dolgokat másképp szervezzük, másképp alakítsunk, uraivá legyünk a környezetünknek és így tovább. Na, szóval létrejön ez a modernitás. Ennek megvannak a nagyon határozott szociális konzekvenciái. Semmi sem magától értetődő többé.

[00:16:53](#)

Nem él többé senki sem úgy, ahogy az apái, a nagyapái éltek. Állandóan változik a helyzete. És ezeknek a szociális konzekvenciáknak a változása, hát sokszor nagyon negatív. Az emberek többségének a megítélése szerint negatív folyamatokat indít be. Jó, jó a modernitás, kell a modernitás, nem tudnánk másképp élni, de iszonyatos egyenlőtlenségeket teremt, a társadalom tagjainak a többségét tulajdonképpen, holott nem akarja, kizárja a politikai akaratképzésből.

[00:17:41](#)

Egyoldalúvá teszi az embereket. A 19. század végének ilyen divatos kultúrkritikai, filozófiai terminológiájával elidegenedetté teszi az embereket. Az egész termelési folyamat valamiért az embertől idegenné válik, Marx foglalja aztán össze ezeket a dolgokat. Szóval jó, jó, mássá lettünk, a tradíciók nem feltétlenül érvényesek, sőt. Kritikával élünk a tradíciókat illetően, gyanúperrel élünk a hagyományokat illetően, de mégis elfogadjuk azt a világot. Vagyis nagyon határozottan elfogadjuk azt a világot, amelyik felrúgja ezeket a tradíciókat, de hát számos negatív következménye van a dolognak. Igazságtalan világot teremt.

[00:18:40](#)

Minden individuumnak módjában van megvalósítania önmagát, legyőzni a körülményeit. Elvileg. Gyakorlatban azonban keveseknek. Egy verseny, ami jellemzi a modernitás társadalmát, azt eredményezi, hogy ebben a versenyben néhányan győztesek, a többség azonban vesztese lesz ennek. És hát ezt valahogy korrigálni kéne. Na, ha a kommunizmust úgy fogjuk fel, mint azt a mozgalmat, amelyik tulajdonképpen a modernitás negatív hatásait kívánta korrigálni eredetileg, akkor ez egy lehetőség.

[00:19:37](#)

Na, most kérem szépen ez azért alapjában véve az eredeti marxi koncepciótól nagyon erőteljesen eltér. Marx abból indult ki, hogy előbb csak modernizáljunk - lelkes híve volt ennek a modern termelésnek. Tulajdonképpen kevés olyan fanatikus hívét láthatja az ember a 19. században a modern kapitalizmus kibontakozásának, mint Marx Károly.

[00:20:09](#)

Egy megrögzött liberális. Csak csináljuk, csak menjünk, csak hajtsuk a dolgokat és csodálatos gazdagság birtokába jutunk. Aztán ha ez már megvan, akkor valahol korrigálni kell ennek a következményeit. Tehát a szocializmus tulajdonképpen a modernizáció megvalósulása utánra lett tételezve ő általa. Modernizáljuk, hagyjuk a folyamatokat kibontakozni, majd ha ezek kibontakoztak, akkor próbáljuk a következményeit valahol visszanyesgetni.

[00:20:45](#)

Ez akkor nem volt még olyan lényeges kérdés, hogy ez valami nagy forradalmi aktusban történik-e, vagy szépen lassan, fokozatosan, evolúciós módon. Kétségtelen tény, hogy amit az európai szociáldemokrácia csinált, az körülbelül ez. Hagyta kibontakozni a modernitást, és aztán azzal, amit ma úgy közönségesen szociálpolitikának nevezünk, belenyúlt ezekbe a folyamatokba. Jó, jó, a verseny lényeges, a verseny tartja fenn a társadalom dinamizmusát, attól működik a dolog olyan jól és termelünk egyre többet és egyre hatékonyabban, hogy létezik a verseny, amelyet a piac organizál, ugye?

[00:21:37](#)

De nem fogadhatjuk el ennek nyersen a végeredményeit. Bele kell nyúlnunk ebbe a folyamatba, szükség van egy, az elosztást igazságosabbá tévő szociálpolitikára. Ha ma meg tetszenek nézni a nyugat-európai társadalmakat és államaikat, akkor alapjában véve mindenütt kialakult egy ilyen tulajdonképpen kétpárti szisztéma. Az egyik párt az a dinamizmus pártja. Mindegy, hogy mennyi igazságtalanságot hoz magával, lényeges az, hogy fenntartsuk a dinamizmust. Ha fenntartjuk a dinamizmust és egyre inkább előre megyünk, egyre radikálisabban győzzük le a természeti környezetet, és egyre határozottabban sikerül. Nagyobb és nagyobb jövedelemre szert tenni a társadalomnak, akkor automatikusan is felemelkednek a legalsó rétegek is.

[00:22:47](#)

A másik oldal pedig az, hogy ez nem igaz. Az automatizmus nem áll fönt, bele kell nyúlni, állami beavatkozása, és így tovább. Ennek a kettőnek az egyensúlya ez működteti a modern társadalmakat. Ugye ez még mindig igaz, 1989 után kérem, ez egy nagy kérdés. '89-ig ez remekül működött, meg tetszenek nézni Angliát, Franciaországot, Németországot, Olaszországot, bármelyiket a nagyobb nyugat-európai országok közül, mindenütt ez a kettő volt. Hol a működtetés kormánya, hol pedig az igazságosabb szociális elosztás kormánya.

[00:23:29](#)

No, összefoglalva tehát – az első lehetőség azt mondani kérem szépen, a kommunizmus az egy olyan kísérlet volt, hogy a modernitás negatív következményeit radikálisan próbáljuk meg felszámolni. Tehát egy olyan modernitást létrehozni, mert a modernitás tagadása soha semmilyen kommunista koncepcióban nem volt jelen, csak a kommunizmushoz csatlakozó ilyen hát értelmiségi romantika jellemzőjeként beszélhetünk ilyenről, a kommunizmus maga modernizálni akar, de úgy modernizálni, hogy ennek a modernizációnak a negatív következményeit eleve kiküszöböli.

[00:24:16](#)

Egy olyan illúzióban élt, hogy jó, jó, Nyugat-Európa modernizál, nagyon szép, mi is szeretnénk, mi is szeretnénk gazdagabban kényelmesebben és modernebben élni, de. Hát tanuljunk valamit a Nyugattól. Nem szükséges az, hogy ez a társadalomnak egy ilyen totális kettéosztásán,

egyfajta társadalmi elnyomásán alapuljon. Próbáljunk meg úgy modernizálni, hogy ezek a negatív következmények ne érvényesülhessenek.

[00:24:50](#)

Ebben, amit most elmondtam, tehát az első lehetőség a kommunizmus definíciójára csak megközelítésül, ebben legalábbis próbáltam megőrizni maguknak az eredeti, őseredeti kommunistáknak önmagukról vallott elképzeléseit. Tehát ennyiben talán megpróbáltam hermeneutikusan közelíteni a tárgyhoz. A második lehetőség azt mondani a kommunizmusról, hogy kérem szépen, ez egy sajátosan orosz ideológia.

[00:25:27](#)

Még hozzá egy olyan orosz ideológia, amelynek sikerült, legalábbis időlegesen, a szlavofil és a zapadnyik koncepciókat összeegyeztetnie egymással, és ennek megfelelően tulajdonképpen nem más volt a kommunizmus, mint a megváltást, a modern európai ember megváltását hirdető orosz expanziónak egyfajta hamis tudata. Na, itt nagyon sok mindenféle elhangzott ebben az egy mondatban, azt hiszem, hogy kicsit szükséges belemennem a részletekbe. Egyrészt azt se tudom, hogy ez, hogy zapadnyik meg szlavofil az még előfordul-e egyáltalában az iskolai tananyagban vagy a- előfordul?

[00:26:20](#)

Tessék? Itt-ott, igen. De mondjuk, a többség azt hiszem, nem tudja, hogy miről beszélek. Nem szégyen nem tudni. Hát végül is. Na, szóval, 19. század és Oroszország. Ott van Európa keleti felén. Lehet vitatkozni addig, hogy meddig Európa, földrajzi könyvben az Urálig, ugye? Miért pont az Urálig, nem tudjuk. Addig Európa, azon túl nem Európa. A társadalomtörténetet vizsgáló könyveknek már lennének kérdőjelei, hogy az Urálig Európa-e a dolog, és aztán ami az Urálon túl van, akkor az miért nem, meg hogy nagyon különbözik-e attól, ami az Urálon innen van.

[00:27:16](#)

Úgyhogy, na, jó, de az Oroszország európai voltát, legalábbis az ország európai részének európai voltát, az ázsiai részt, de hát ott meg nincs. Hát az most mi van ott? Van Omszk meg Tomszk, meg mi van ott még? Vlagyivosztok. De alapjában véve azért ez egy európai ország. Mit értünk ezen, hogy európai ország? Hát a keresztény kultúrához tartozik. Na, jó, csak hát az ortodox keresztény kultúrához, és aztán mindjárt jelentkezik valami furcsaság, ugye? Hogy ez nem ugyanaz, mint a latin kereszténység.

[00:27:58](#)

Azt is tudjuk, hogy mondjuk a magyar történelem kezdeteinél ez egy kérdés volt, hogy mi most Bizánchoz vagy Rómához tartozunk-e. Bizonyára jó választása volt drága jó István királyunknak, hogy Rómához tartozunk, de olyan nagyon nem sikerült Rómához tartozunk,

mert ezek a bizánciak meg állandóan itt voltak. Még azokkal jobbak voltak, talán nem, az se biztos, a minden másfajta keletiekkel szemben, ugye?

[00:28:30](#)

De hát mégis, Oroszországot hagyományosan úgy tekintjük, hogy európai kultúra. Csakhogy a 19. század elejére, 18. század végére világossá vált, hogy ez az európai ország valahol radikálisan leszakad Európáról. Ugye ezek már ismerősebb hangok itt, ugye? Mert itt mi is folyton azon nyafogunk, hogy mikor leszünk már végre Európa? Na, az oroszok a 19. században is ezen vitáztak. Az egyik a zapadnyik, aki meg valamit emlékszik orosz tanulmányaira, tudja, hogy a zapad az nyugatot jelent oroszul. A zapadnyik az „nyugatos”.

[00:29:19](#)

A másik a szlavofil, az pedig azt jelenti, hogy a szlávok barátja. Na, most ez a kettő logikailag nem jön össze. Miért ne lehetnénk Nyugat is és a szlávok barátja. De nem jött össze a kettő mégse. A zapadnyikok alapján véve azt mondták, hogy kérem szépen, európai ország vagyunk, Európa útját kellene követnünk. De iszonyatosan elmaradtunk vagyunk. Modernizálódunk kell, modernné kell tennünk a társadalmunkat. Ahhoz, hogy modernizálódjunk, fel kell adnunk számos, bizony problematikus előítéletünket, számos olyan hát ragaszkodásukat régi értékeinkhez, amelyekkel együtt élni és modernizálódni nem nagyon lehet.

[00:30:16](#)

A szlavofil mozgalom ezzel szemben-, most mindent leegyszerűsítek, de nem akarok mégse holnapután reggelig beszélni, tehát kénytelen vagyok rövidíteni a dolgokat. Szlavofilek meg lényegében véve azt mondták, hogy kérem szépen, ez egy másik világ. Nem olyan, mint a nyugati. Mások vagyunk. Más a lelkünk. Szláv lélek. És nekünk megőriznünk kell a saját különállásunkat. Nem kell Nyugattá válnunk, nem szabad Nyugattá válnunk. A Nyugat korrump, a Nyugat önző, a Nyugat individualista.

[00:30:58](#)

Mi pedig tisztességesek vagyunk, kollektivisták vagyunk, altruisták vagyunk, és ezeket az értékeket nem csak, hogy meg kell őrizni, ezeket ki kell terjesztenünk az egész szlávra, minimum. De úgy az se ártana, ha egészen az Atlanti-óceánig. Szóval egy furcsa valami, egy ilyen furcsa attitűd, amelyikben azért persze karikírozva egyszer, ha mondtam, de jelen van egy expanziónak a lehetősége is. Na, most ez a kettő sehogy se jött össze, mert a szlavofilek azzal vádolták a zapadnyikokat, hogy megvetik az orosz népet, az orosz értékeket az ősi orosz adottságokat.

[00:31:52](#)

A zapadnyikok meg ránéztek a szlavofilokra és azt mondták, hogy édes istenem, még az is lehet, hogy igazatok volna. Na de hát, hogy az ördögbe akarjátok akár csak magatokat megvédeni, nemhogy elterjeszteni ezeket az értékeket egész Európában, amikor tökéletesen tehetetlenek vagytok, ki vagytok szolgáltatva a nyugati világnak. Egyszerűen elmaradottak vagyunk, anyagilag nem tudjuk felvenni a versenyt a nyugattal.

[00:32:23](#)

Ez a vita folyt, folyt, folyt, és soha nem volt eldönthető. Az az érzésem, hogy valahol ennek a visszhangja egy 20. századi szovjet Oroszországban is tökéletesen jelen van és újra megjelent, most a fordulat után is megjelent. De ha egy Brezsnyevet és egy Gorbacsovot állítunk szembe, jó, nem szeretném megsérteni a szlavofilokat azzal, hogy a Brezsnyevet közéjük sorolom, a zapadnyikokat talán nem sértem meg azzal, hogyha a Gorbacsovot közéjük sorolom. De ez a kettősség ez jelen volt Oroszországban, a szovjet periódusban is, talán mindvégig, néha rejtetten.

[00:33:17](#)

Na, most a bolsevik mozgalomnak valahol az a furcsasága, hogy nem volt ennek tudatában Lenin. Későbbi vezetők még kevésbé. Hogy ezt a kettőt egy pillanatra összehozta. Modernizálunk, de nem úgy, mint a Nyugat. Másképp. Nem volt először odamondva, hogy orosz módon, de oda volt gondolva. Másképp. Nem vagyunk olyan züllöttek, korruptak, önzőek mint a nyugati ember. Mi meg tudunk csinálni egy kollektivista világot és egyben modernizálni tudunk. Talán még tetszenek emlékezni általános iskolai tanulmányaikból arra, hogy ugye Lenin hogy határozta meg a kommunizmust, azt mondta, hogy-.

[00:34:10](#)

Volt ennek a pasasnak valami érzéke ezekhez, a dolgokat olyan érzékletesen durván és leegyszerűsítve kifejezni, azt mondta, hogy a kommunizmus nem más, mint szovjethatalom plusz villamosítás. Tessék végiggondolni, hogy ebben a vicces, nevetséges mondatban benne van egy világtörténelem, egy orosz történelem. Szovjethatalom, azaz egy másfajta politikai struktúra, mint nyugaton.

[00:34:40](#)

Nem az önzésre épülő modern demokrácia, ugye azt szidták nyugaton is, mint a bokrot, az összes filozófusok. Hogy az a modern ember lealacsonyodása, satöbbi, satöbbi, satöbbi. Szovjethatalom más. Tényleg más lett volna, ha lett volna szovjethatalom három év után még mindig, de hát a bolsevik párt a szovjethatalmat egy pillanat alatt semmisítette meg, mert a szovjethatalom lényege lett volna-, végig Szovjetunióknak hívták, de hát ez egy farce volt, ez egy vicc volt, hol voltak a szovjetek?

[00:35:16](#)

Olyan tanácsok voltak ugye, amelyek abszolút módon alá voltak rendelve a központi hatalomnak. Még csak önkormányzatok se voltak, nemhogy valamiféle közvetlen demokráciának az intézményei lettek volna, pedig eredetileg azok voltak. Lehetséges az, ami most ott ne arról beszéljünk más [...] szerintem nem. Csak átmeneti periódusokban. Na, a szovjethatalom tehát a másfajta politikai struktúra.

[00:35:48](#)

Eljött aztán öreg Sztálin és egyre jobban hangsúlyozza, hogy ez a más, ez orosz. Ő neki módjában volt ezt hangsúlyozni, mert ő nem volt orosz. Grúz volt, mint ismeretes. De nagyobb orosz nacionalista kevés akadt az orosz történelem. Ez a szovjethatalom. A másik a villamos [...], a modernizáció. Leegyszerűsítve, érzékletessé téve, egyszerű muzsik számára. Mi csinálunk? Másképp, de modernizálunk. Na, azzal, hogy másképp, de modernizálunk, azt hiszem, ezzel sikerült valamilyen értelemben egyesíteni Oroszországot. És ne arra a nagy októberi szocialista forradalomnak nevezett puccsra tessenek gondolni.

[00:36:44](#)

Nem tudom, a nagy betűket már biztos nem írják a történelemből, a nagyot is leahagják belőle, de októberi szocialista forradalom még biztos-, lehet, hogy a szocialisták is kihagyják be. Hát nem nagyon volt az forradalom. Hát az egy puccs volt. Kétezer ember csinálta Péterváron. Ettől még nem kellett, hogy a bolsevikok megnyerjék Oroszországot maguknak. De megnyerték. Kérem szépen, több évig tartó polgárháború, és végül is mögéje, mögójük állt az orosz-, lehet azt mondani, hogy igen, Cseka, mindenféle erőszakszervezetek, fegyverek. Na, de hát kérem szépen, ezek is orosz emberek kezében voltak.

[00:37:26](#)

Megnyerte ez a mozgalom magának Oroszországot, és azt hiszem, ezzel nyerte meg, hogy ennyire orosz volt, és ugyanakkor mégis radikálisan modernizálni akart. Az összes orosz nacionalisták csatlakoztak végül is. Akiket radikálisan ki kellett irtani, azok nem az orosz nacionalisták voltak, hanem az európai liberálisok. Azokat ki kellett irtani. Azoknak ezt ugyanis nem lehetett eladni. Tessék megnézni a mai Oroszországot.

[00:38:07](#)

Nem olyan nagyon különbözik az az eddigitől. Kik azok, akik most szövetségben vannak? Az orosz nacionalisták és a sztálinisták. Egy(?). Meg is fogják nyerni a választásokat. Miért? Na, hát itt jön az óriási kérdés. Kérem szépen, ez a bolsevik rendszer azt kell, hogy mondjam, furcsát fogok, azt hiszem mondani, minden nehézség ellenére nagyon jól működött. A saját céljai szempontjából évtizedeken át jól működött. De hát azt tetszik mondani, de hát nyomor volt, kérem szépen. Szörnyű terror volt jellemző. Igazából nem modernizálta a hétköznapi életet. A termelést igen.

[00:38:59](#)

Csak ők lőtték fel az első izét. Szatellit a világűrbe. Jó, olyan borotvapengét egyszer se tudtak előállítani, ami idáig elálhatott volna(?), meg meg lehetett volna borotválkozni. De hát azért nem igaz, hogy olyan acélból volt az a rakéta is, amit kilőttek. Hát az azért fölment, nem olvadt el rögtön. Csak kettévált ez a dolog. Az egyik oldalon a hétköznapi, a mindennapi, az életrevaló termelés az tökéletesen el volt hanyagolva, a másik oldalon az, ami a nagyságot, a hadi potenciált, satöbbi, ott azért történt valami. Na, kérem szépen működött ez remekül abban az esetben, ha nem nyugati mércével mérjük.

[00:39:48](#)

Mert ha nyugati mércével mérjük, és nekünk ez a mércénk van. Szerencsénkre vagy szerencsétlenségünkre. A 40 év kommunizmus idején is nagyjából ez a mércénk volt. Tehát ezért mi tudtuk, hogy itt valami nem stimmel. Mi úgy tudtuk, hogy valami nem stimmel. Igazunk volt? A magunk szempontjából biztos 100%-ig. De hát nem is tudtuk mi az orosz szempontokat elsajátítani. Az oroszok talán másképp látták.

[00:40:21](#)

Ők talán sikeresnek látták ezt az egész világot, és ez egésznek a legitimációját a siker adta meg. Milyen siker? Az a siker, kérem szépen, hogy a nyomorult, Európa szégyenét jelentő, szörnyűséges kelet-európai birodalom a világ második nagy hatalmává vált. Ez egy siker volt az oroszok számára, egy radikális siker. Kellett az oroszoknak, minek kell? Miért jó ez?

[00:40:57](#)

Nyomorgok, nem mondhatom meg semmiről a véleményemet, bármikor belevághatnak a sittre a katorgába, a lágerbe a nem tudom hova, mi akkor ebben a siker? Hát kérem szépen, talán másképp gondolkodnak, ad 1. 2, egy másik történelmük volt. Tessék elképzelni, hogy ez az ország ez állandóan ott volt a végeken. Jöttek a mongolok, előbb a tatárok, aztán a mongolok, aztán az ezek, aztán az azok, hát Rettegett Iván akkor csinálja meg Oroszországot, de mivel csinálja meg? Azzal, hogy sikerül a tatárokat valamiféleképpen legyőznie.

[00:41:34](#)

Addig nem volt egy modern Oroszország. Ebben az országban egy volt a fontos, azt a hatalmat tisztellem és az a hatalom számomra az elfogadható, azt tekintem sikeresnek, azt tekintem jó orosz államnak, amelyik megvéd engem a külső ellenségtől. Állandóan kellett akkor is külső ellenséget produkálnia a hatalomnak, amikor külső ellenség nem volt. Nem tudom, hogy észre tetszettek-e venni azt, hogy. Ez egy béketűrő, ámde agresszív nemzet. És hogy jön ez a kettő össze?

[00:42:15](#)

Úgy, hogy mindent eltűr. Lehet vele akármit csinálni. Ha egy olyan hatalom létezik, amelyik erős, amelyik megvédi őt a külső ellenségtől, hogy bizonyítja ezt, hogy? Egy expanzív hatalom akkor is terjeszkedik, amikor külső fenyegetés nem éri. De hát mindig azzal kell érvelni a terjeszkedés mellett, hogy a külső fenyegetést egyedül ez védi ki. Tessék meggondolni azt, hogy ott van az a polgárháború, megerősödik a Szovjetunió, még hozzá Szovjetunióként, nem Oroszországgént. Tehát sikerül visszaszerezni az összes idézőjelben „ősi” orosz területeket, mint Grúzia, Azerbajdzsán, Örményország, és így tovább, és így tovább.

[00:43:19](#)

Ukrajnán vitatkozhatunk, hogy az ősi orosz terület vagy sem. Na, de a közép-ázsiai köztársaságok nem voltak ősi orosz területek. Minden a 17-18. század folyamán meghódított területek voltak, amelyek jó, hát részben nem kell, itt a grúzoknak választaniuk kellett a törökök és az oroszok között és az oroszokat választották abban az időben. Kellemetlen, mikor az ember, hogy milyen választásai vannak, de hát mit csináljunk. Ilyen a történelem.

[00:43:51](#)

Szóval ad 1, akkor először visszaszerezték az „ősi” orosz földeket. Mondom, idézőjelben. Aztán megszerezték Közép-Európát a második világháború eredményeképpen. Aztán alakultak a bázisok mindenütt. Ázsiában, Dél-Kelet Ázsiában. Először úgy nézett ki, hogy Kína is ugye bekebeleződik. Hát Magyarország se volt hivatalosan a Szovjetunió része. Aztán lett afrikai bázisok tömegei, afrikai szocialista országok, Kuba és így tovább, és így tovább. Az expanzió állandóan tartott, és amíg ez az expanzió tartott, addig minden rendben volt.

[00:44:42](#)

Azt hiszem, ez volt a kommunizmus sikerének a titka. És azt hiszem, hogy ezért választanám ezt a második megközelítésmódot, hogy a kommunizmust egy orosz ideológiának tekintsem, akkor is, ha az európai modernizáció kritikájából kinövő Marxizmus, hát tartotta maga elé hivatalos ideológiaként. Azért ezeket sose úgy tessék tekinteni, hogy most mindenki hazudott. Talán eleinte senki sem hazudott.

[00:45:24](#)

Mindegyik azt hitte, hogy mi majd most csinálunk egy másfajta modernitást. De aztán lassan mégiscsak átcsúszott az egész abba, ami a tényleges tartalma volt, hogy végre sikerült Oroszországnak egy olyan fajta bázist teremtenie a maga számára, ideológiai bázist, amelynek az alapján megteremti a maga vitathatatlan helyét a világban. És évtizedeken át ez a hely bizony vitathatatlan volt, Európa rettegett Oroszországtól, össze is rántotta magát rendesen.

[00:46:06](#)

Amerika nagyon is komolyan vette Oroszországot. Működött az egész. Érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy mennyiben segített ennek az egész imidzsnek a megteremtésében Sztálinnak az, hogy a második világháborút megnyerték, de nem könnyen. Iszonyatos véráldozatok árán. Tényleg meg kell, mondjam le a kalappal, hogy mit szenvedett az orosz nép abban a háborúban.

[00:46:41](#)

Na, most hát, ha elvesztették volna, akkor az egy másik helyzet, ugye? Akkor Oroszország megint megalázott helyzetbe kerül. Ha könnyen megnyerték volna, akkor minek ez a rettenetes erőfeszítés és áldozat? De nehezen nyerték meg. Soha ne legyen többé ilyen háború, ez volt az oroszok tényleges kívánsága. És ha ehhez az szükséges, hogy legyen egy ilyen erős, minket is nap, mint nap megalázó és leigázó állam, akkor ám legyen.

[00:47:16](#)

Csak nehogy még egyszer sor kerüljön egy ilyen háborúra. Na, most mindaddig, amíg ez működött, kérem szépen, addig működött a rendszer. És nem csak a kommunisták fejében működött. A mi fejünkben is működött. Mi se hittük azt, hogy megérjük ennek a végét. Az amerikaiak se hitték azt.

[felvétel vége]

[00:47:46](#)

Hogy kétségessé válik ez a siker. A dolog kártyavárként omolhat össze. A világ második nagyhatalma egész egyszerűen megszűnik létezni, elolvad abban a pillanatban, ha kiderül, hogy ezek a sikerek nem sikerek többé. Na, hát itt jöttek be bizonyos tényezők. Azt mondanám, hogy érdemes lenne nagyon hosszan beszélgetni, csak nem akarok túl hosszú lenni, arról, hogy ebben óriási szerepe volt Közép-Európának. Ez volt az a terület, amit az oroszoknak sohasem sikerült igazán pacifikálniuk. Tetszettek ezen már gondolkodni? '53-ban föllázadt Berlin. '56-ban egy pillanat alatt söpri el Magyarország a kommunista rendszert. '68-ban a csehek azt mondják, hogy ők szocializmust akarnak, de radikálisan mást, mint amit az oroszok hoztak nekik.

[00:48:45](#)

Lényegében mivel '78-tól kezdve Lengyelországban egyfolytában felfordulás van, Közép-Európa nem pacifikálható. Kádárizmus? Egy olyan kompromisszum, ami tartható volt egy tízmilliós országban. Na, de ha elgondoljuk azt, hogy ez, mert mindenki azt mondta, hogy milyen szép, hát lehet így is. Hát ez már egész élhető világ. Hát olyan, meg mit akarnak ezek ottan? Hát így is lehet komolyan, és hát tessék, hát miért nem csinálnak az oroszok is kádárizmust? Azért ez egy abszurditás lett volna.

[00:49:20](#)

Kádárizmus lehetett egy x százmilliós birodalmon belül egy tízmilliós országban, nem lehetett az egész. De hát min alapult a kádárizmus? Azon alapult, hogy itt volt egy kommunista vezetés, az azt mondta, fiúk, ha jól viselkedtek és nem akartok mindenféle excessusokat, akkor békén hagyunk benneteket. Csináljátok azt, amit akartok. Meggazdagodhattok, lophattok, amennyit akartok. Csináljátok, amit akartok. Törvény nem számít. Egy, pszt, nem beszélgetünk arról, hogy ezt szeretjük-e ezt az egészet vagy sem. Erről az egy nem szabad beszélgetni.

[00:49:58](#)

'56 tabu. Egypártrendszer tabu. Szovjetunióhoz való hűség tabu. Ezen kívül mondhatod, amit akarsz, csinálhatsz, amit akarsz, csak éppen a rendszer pilléreihez hozzá nem nyúlhatsz. Na, de hát kérem szépen ez azon alapult, hogy ha egy kicsit is valaki tovább akart menni, azt mondták, pszt, pszt, ezt már nem engedik meg. Ezt már nem. Vigyázz. Mész a határon és akkor jön a nagytetvé.

[00:50:26](#)

Na, de hát ezt Oroszországban nem lehetett mondani. Hol a nagy testvé? Na, kérem szépen pontosan ezen múlt a dolog, Magyarországot nem lehetett pacifikálni, Lengyelországot nem lehetett pacifikálni, Csehszlovákia valahogy sikerült. Kétségtelen, hogy a Husák rendszer pacifikált. Két tényezőt kell tekintetbe venni ehhez. Egy, Szlovákia mégiscsak egy kicsit más és a Husák rendszer egy szlovák rezsim volt.

[00:50:53](#)

Lehet, hogy ez megalázó a szlovákokra nézve, de merjük kimondani. Cseheknek semmi közük nem volt hozzá. A másik, a csehek közül is körülbelül félmillió embert kellett hidegre tenni. Nem csak értelmiségieket, munkásokat is, aki a legcsekélyebb mértékben is csak egy kicsit kikacsintgatott az egészről, az ment mindegyikre(?) taxisofőrnek, kész. Semmi más megoldás nincs. És az unokája is csak az lehetett. Középiskoláról, nem hogy egyetemről, középiskoláról sem lehetett szó. Egy iszonyatosan szívós terrorral pacifikálva lett Csehszlovákia, de Lengyelországot soha nem sikerült. Alapjában Magyarországot úgy sikerült, hogy egy más rendszer volt itt, amelyik egy kis szigeten egy kicsit működhetett.

[00:51:38](#)

Közép-Európa egy lenyelhetetlen falat volt az orosz birodalom számára. Miért? Mert nyugat-európai attitűdökkel rendelkezett. Na, most ne tessék félni, nem becsülöm én túl sem ezt az országot, sem a másik kettőt, csehek talán, isten tudja. Ez egy közép-európai ország, nem nyugat-európai. Egész attitűdjükben. De mit értek ezen? Azt gondolom, hogy elfogadják ezek az országok, hogy az emberek nem szólhatnak bele a politikai akaratképzésbe. Ezt minden további nélkül elfogadják. Paternalista rezsime minden további nélkül elfogadják ezek az

országok, ahogy elfogadta Magyarország a kádár rezsimet. Nem háborgott ellene. Lehet, hogy utólag most egyesek előállítják a nagy szenvedésüket, de a többségük egész jól érezte magát.

[00:52:34](#)

Paternalista rezsim, de egyet nem tűrnek ezeknek az országoknak a lakosai, amikor a mindennapi életüket is minden tekintetben hát be akarják szabályozni. Tehát valahol politikailag, azt hiszem, a Kundera mondta egyszer, hogy ez a világ politikailag Kelet-Európa. Társadalmi, szociális tekintetben, emberi attitűdök tekintetében mégiscsak nyugati. Na, most az, hogy itt voltak az oroszok és ragaszkodtak ahhoz, hogy itt legyenek, ez bizonyos értelemben, hát egyrészt egy nagy sikere volt a birodalomnak, másrészt állandóan előrevetítette a bukás árnyékát. Valahol valami nem stimmel, valahol valami nem sikerül. Valahol talán egyszer valami nem fog sikerülni. És ez '81-ben bekövetkezett. Nem tudom, gondoltak-e már arra, a Jaruzelski puccs egy olyan kompromisszum volt, amelyik a kommunista orosz birodalom öntudatát radikálisan tépázta meg.

[00:53:46](#)

Mi lett volna, ha normális megoldás? Bevonulni, szétverni őket. Kész, csönd Nem, meg kellett találni azt a módját, hogy a lengyelek maguk pacifikálják önmagukat. Soha nem tették, látszatra tették. De tessék azt gondolni, hogy én azt hiszem, hogy a Jaruzelski egy hős volt. Egy lengyel nemzeti hős. Nem volt az, de nem véletlen azért, hogy megmaradhatott Lengyelország elnökének a rendszerváltás után is még egy ideig. Minden normálisan gondolkodó lengyel tudta, hogy a Jaruzelski másképp gondolkodik, mint ő talán, de ő is az orosz beavatkozást akarta elkerülni. Na, az oroszok belementek abba, hogy nem mutatják meg az erejüket, hanem látszatra úgy csinálnak, mintha a lengyelek belülről akarták volna visszacsinálni az egészet.

[00:54:41](#)

Ez a furcsa dolog ez azt hiszem, az egyik alapvető. Az első megrendülése az orosz birodalom erejének. A másik, ma már ritkán beszélünk róla, Afganisztán. Megint egy másfajta világ. Egyik pásztornép, nem lehetett vele mit kezdeni. Milliós számra küldhették oda az orosz katonákat, rendet csinálni nem tudtak és tízezer számra haltak meg. Hol a siker? Nincs sehol. Sikertelenség. Azért ez a kettő még mindig talán elviselhető lett volna, ha nem jön be egy harmadik elem. Világos volt, hogy a Nyugat legyőzi a Keletet a fegyverkezési hajszában.

[00:55:29](#)

Talán egy szó sem volt igaz belőle, de mindegy, de világos volt. Ugye emlékeznek, nem emlékeznek rá. Talán már kitalálták ezt a Star War-t, ugye? Ezt az izét, a rakétaelhárító rendszereket. Soha az életben semmi nem lett belőle, nem is lett volna belőle, hogy ők kitalálják, megcsinálják azt a rakétaelhárító rendszert, amelyik minden orosz rakétát bárhol, bármikor mit tudom én, a levegőben le lehet lőni. Az oroszok elhitték. Attól hitték el, hogy amerikaiak maguknak is elhitték.

[00:56:03](#)

Az oroszok elhitték és feltették a kezüket. Ezt mi nem tudjuk megcsinálni. Atombombát megcsináltuk, hidrogénbombát megcsináltuk, ezerféle fegyvert megcsináltuk, nincs több erőnk. Nem bírjuk. Na, most ekkor jött Gorbacsov. Azok a tényleg szklerotikus figurák, akik ott ültek a szovjet vezetésben a Brezsnyev alatt, még azok is megértették, hogy itt muszáj valaminek történnie, mert lemaradunk. Jött egy fiatal, energikus fiatalember és azt mondta, hogy modernizálni köll. Jó, akkor legyél te a főnök. Hát modernizáljál.

[00:56:47](#)

Na, most ne tessék azt hinni a Gorbacsovról, hogy ez egy ilyen nagy selma volt, aki jött és azt mondta, hogy na, most megdöntöm én ezt a rendszert. Tehát mindent akar, csak nem megdönteni a rendszert. Ő egy erős Oroszországot akart. És azt mondta, erős Oroszországot csak egy módon csinálhatunk meg, ha modernizálunk. És akkor rájött arra, hogy modernizálni viszont nem lehet a fennálló társadalmi viszonyok keretei között. A pusztá engedelmesség világában nem lehet versenyezni a modern nyugati technológiával. Egy olyan társadalmi szituációt kell előállítani, ahol az embereknek az iniciatívája, a vállalkozó készsége kibontakozhat.

[00:57:36](#)

Naiv volt ez az ember. Egyrészt nem tudta, hogy a vállalkozó készség kibontakozása nem attól van, hogy ma azt mondom, hogy többé nincsen diktatúra, hanem egy évszázados folyamatban alakult ki a nyugati világban, hogy az emberek rájöttek arra, hogy ahhoz, hogy vigyem valamire, ahhoz nem felfele kell nézni és megkérdezni, hogy atyuska most mit csináljak, hanem ki kell találni, hogy mit csináljak. Kérem szépen, itt nézünk magunk körül körül, itt az egyetemeken.

[00:58:07](#)

Nem tudom, Szegeden hogy van, már rég tanítottam itt, Debrecenben tudom, hogy hogy van. Hiába prédikálok. Gyerekek, hát, ha akartok valamit, akkor csináljátok. Most izé, tiltakozni azt tudnak. Tandíjat nem fizetek. De ötletük, hogy mit kéne csinálni, hogy odamenni a rektorhoz és azt mondani, hogy ezt pedig már nem. Meg tessék nekünk egy rendes diákklubot berendezni, mert mit tudom én, [...]

[00:58:34](#)

Na, hát ez itt nem olyan vészes, mint Oroszországban, de tényleg egy világ, amelyik nem tanult meg mindig csak engedelmeskedett. Nem tanult meg önként, alulról jövően kezdeményezni. Na, most hát Gorbacsov egy ilyen technokrataként nem nagyon látta, hogy itt ilyen összetevők vannak, mindenesetre annyit tudott, hogy egy olyan világ, amelyben nincs kezdeményezés, az ugye, azt lehetett látni ugye ott az asztronautáknál. Mindenki mondogatta is, hogy mi van? Hát

az orosz asztronauta mindig azt mondta, hogy baj van, baj van, földi irányítóközpont, tessék megmondani, hogy mit csináljak.

[00:59:19](#)

Az amerikai az ordított a földi irányítással, hogy most már miért nem külditek, azt a nem tudom micsodát, különben itt elpusztulunk. Szóval egy másfajta attitűd a világhoz, tehát a Gorbacsov ezt nem vette tekintetbe, meg azt nem vette tekintetbe, hogy hát ez nem megy egyik pillanatról a másikra, még ha a kezdeményező készség meg is lenne. Elkezdte ezt a modernizációt, és ezzel széthullott a világ. Na de itt egy alapvető dolog van.

[00:59:46](#)

A Gorbacsov belátott valamit. Mondjuk azt, hogy lehetett volna modernizálni úgy, ahogy ő akart. Látjuk, hogy nem nagyon lehetett. Vagy tegyük föl. Feltéve, de [...]. Az is világossá vált, hogy ahhoz, hogy modernizáljuk, ahhoz véget kell vetni ennek a szerencsétlen hidegháborús izének. Az amerikaiakat szövetségesnek kell tekinteni, akik segítenek bennünket abban, hogy talpra álljunk, nem pedig ellenségnek.

[01:00:20](#)

És ezt elég hangosan deklarálta is. És akkor az oroszok ránéztek és azt mondták, hogy igen? Nincs ellenség? Akkor miért szenvedünk? Minek? És a rendszer megszűnt létezni. Kérem szépen, nem tudom, hogy tetszettek-e már a történelmet olvasgatva találkozni valamivel, hogy egy birodalom, amelyiket úgy tekintenek, hogy a világ második legnagyobb hatalma, hogy veszélyes, hogy fenyegeti az egész világot és nem kitalálás volt, ezt hitte mindenki.

[01:00:58](#)

Egyik napról a másikra egyszerűen eltűnik. Eltűnik, hát senki sem-, ki rendítette meg? Hol voltak a forradalmárok? Senki nem volt. Eltűnt. Elfolyt, szétment, megszűnt. Mert mi tartotta össze? Ez a bizonyos ideológia, hogy nekünk szükségünk van egy erős államra ahhoz, hogy ne támadhassanak meg minket. De ha kiderül, hogy nincs, aki megtámadjon, senki meg nem akar támadni, akkor nincs többé szükség erős államra. És akkor az erős állam, amelyik nem a fegyverek tömegei [...], szörnyű mennyi fegyverük volt, van.

[01:01:47](#)

De ez többé nem eszköz a saját népességgel szemben. Abban a pillanatban az a saját népesség ezt nem veszi többé komolyan. Egy ilyen monolit struktúra a sikertelenségek láttán az egyik pillanatról a másikra bomlik fel. Aztán ennyit Oroszországról. Na, most még röviden, de már most hosszan beszélek. Mindjárt(?) azt is elmondtam, hogy miért nem működik Közép Európában, akkor egy másfajta társadalmi attitűd, lehet róla tovább beszélgetni. A kérdés most az, hogy mit hagyott maga után itt és most már én nem akarok Oroszországról beszélni, mert itt-ott hallok róla. Nyilván maguk is.

[01:02:30](#)

Tehát igazából nem tudom felmérni azt, hogy ott mi van. És még meglepetések érhetnek bennünket. Ma úgy látjuk, hogy a maffiák világa, ahol legkülönbözőbb kiskirályok gyilkolják az egyéb kiskirályokat és hát széthullott világ. Lehet, hogy ez van. Lehet, hogy ez lesz négyszáz évig. Lehet, hogy ez az, amit Nyugat-Európában feudális anarchiának neveztek, ott is rablólovagok uralma volt.

[01:03:02](#)

De az is lehet, hogy már egyik napról a másikra megint csak hirtelen valakinek sikerül egy ideológiát találnia és összehoz egy erős Oroszországot. Erről nem akarnék beszélni, beszélgethetünk, de hát én nem hiszem, hogy tudok valamit mondani, amit mindenki ne tudna. A magyar állapotokról beszélnék. Megmondom, legfőképpen azért, mert mielőtt bárki azt hiszi, hogy nekem itten minden tetszik, halkan(?) kijelentem, hogy nem. Nem tartom olyan csodálatos világnak, ami engem most itt körülvesz.

[01:03:37](#)

Ezer szempontból nem, hadd ne soroljam fel ezeket a szempontokat, mindenki ki tudja találni. Itt most már olyan dolgokról beszélünk, amiben maguk is élnek. Ennek ellenére én nagyon elégedett vagyok ezzel a világgal. Miért? Mert azt mondom, Alexis de Tocqueville szólván, hogy aki a szabadságot nem a szabadságért, hanem valami másért akarja, az megérdemli, hogy szolgál legyen.

[01:04:09](#)

Adva van számunkra nem is a szabadság, hanem a szabadság lehetősége. Igenis beleszólhatunk a dolgainkba, találjuk meg, hogy hogyan. Nem tudja senki megakadályozni. Ha nem tesszük, a mi hibánk. És igenis, én egy ilyen világot akartam és akkor is tudtam, hogy nem lesz egy csodálatos és egy tejjel-mézzel folyó Kánaán. És nem csak azért nem, mert évszázados lemaradásaink vannak, nem csak azért nem, mert 40 év diktatúra után az emberek fáradtak és tulajdonképpen rögtön azt várják, hogy itt minden csodálatosan működjön. Hanem legfőképp azért nem, mert a régi attitűdök élnek. Továbbra is mindenki fölfele-, szidja a kormányt, mint a bokrot, nem tesz ellene semmit, tenni semmit az égvilágon. Fenyegetőzik, itt-ott már sztrájkolunk, mit tudom én, mit csinálunk, azt se nagyon csináljuk.

[01:05:16](#)

Azt várja, hogy majd most már végre legyen olyan kormány, amelyik rendbe hozza. Nem lesz. Ilyenkor már nincs. Együtt kell rendbe hoznunk. Kell csinálnunk jobb kormányt. Nekünk. Rajtunk múlik. Nem a kormány a jóisten. Ez a kommunistáknál már volt úgy. Most nem. Hát, ha mi ilyenek vagyunk, akkor ilyenek vagyunk. Hát akkor muszáj. Szidjuk a kormányt és várjuk, hogy mikor jön végre már egy jobb világ. Semmikor. Csinálni kő'.

[01:05:50](#)

És lassan csinálódik. És rettenetes. Az a baj, hogy kevés e tekintetben a vita, kevés a beszélgetés. Ezért szeretem a filozófiát, mert úgy fogom föl, mint beszélgetést arról, hogy mik is a mi lehetőségeink. Nekünk, mint embereknek, nekünk, mint európaiaknak, nekünk, mint közép-európaiaknak, nekünk, mint magyaroknak, nekünk, mint szegedieknek, az én nem vagyok, és így tovább.

[01:06:17](#)

Ezekről beszélgetni, ez a filozófia, és erről nagyon keveset beszélgetünk. Mert ha kaparj kurta, neked is jut, kádárizmusban megtanult attitűdjében élünk, mindenki megpróbál magának szerezni, és úgy érzi, hogy a közösség ügye, hát az jó, szép, de hát ahhoz úgyse tudok hozzászólni. Hát ez nem az alapja annak, hogy egy csodálatos új világ jöjjön létre. De itt se szidom a magyar népeiséget vagy a közép-európai népeiséget, hanem azt mondom, hogy hát a Nyugaton is egy párszáz évig eltartott, amíg ezt megtanulták. Na, most nekem nincs párszáz évem hátra és nekem pártíz se nagyon, de maguknak még pártíz hátra van, de ha párszáz év, akkor egyforma helyzetben vagyunk.

[01:07:12](#)

Na, de hát persze, tehát ezért kell csinálni valamit, ugye? És kell teremteni egy szituációt, amiben élvezzük a szabadságot. Aztán ma Magyarország legnagyobb baja [...] előadások. Elelmélkedem. Legnagyobb baja, hogy nem élvezi a saját szabadságát. És ettől nem is nagyon van neki. Mert ugyan terror nincs, diktatúra, nincs, szabadságjogaink megvannak, ki vitathatná el, de a szabadság az valahol valami aktívát is jelent. Azt, hogy valamit tudok tenni.

[01:07:53](#)

Na, most ez mintha olyan tehetetlenség lenne. Nem mondom, azért az emberek nagyon sokat tesznek, ami a saját ügyeiket illeti, és amit a kádárizmusban tanultak, az nem feltétlen haszontalan. De, ha azt mondtam, kaparj kurta, neked is, ők hát nem is olyan nagy baj, mert megtanultak vállalkozni az emberek, amit mondjuk a romániai ember vagy az ukrán vagy az orosz nem nagyon tanult meg.

[01:08:17](#)

De a vállalkozás csak az egyik oldala a dolognak, a másik oldala ez a bizonyos állampolgári tudat és öntudat. A beleszólás akarása. Nem elég négyévenként elmenni választani, de már oda se nagyon akarnak elmenni az emberek. Abban persze igazuk van, ha négy éven át nem csinálók semmit, akkor már minek oda elmenni? Állandóan odafigyelni és nem csak szidni, hanem megpróbálni, hogy is lehetne másképp? Gondolkodni erről.

[01:08:54](#)

Tehát ezt csak azért mondtam el, mert nem akartam én a mai politikai helyzetről beszélni. Azért mondtam el, hogy ez az öröksége ennek a 40 évnek kérem. Nemcsak 40-nek többszáznak. Ez az egyik oldalon egy vállalkozóképes, tehetségesnek mutatkozó népesség, ez az, ami az igazi Kelet-Európából hiányzik, azt hiszem. Hogy csak ez egy kis réteg. A másik oldalon azonban egy tehetetlenség azt illetően, hogy hogy lehetne együtt megcsinálni egy olyan világot a magunk számára, amelyikben ez is jobban megy, meg jobban is érezzük magunkat. Hát köszönöm a figyelmüket, és elnézést, kicsit hosszú voltam. Tessék.

[01:09:55](#)

Kérdező 1: Körülbelül ahogy én visszaemlékszem, '78-tól ebben a kollégiumban is nagyon sok előadást kezdeményeztünk és végig próbáltuk követni egyrészt ezeken az előadásokon, másrészt azokon a [...] keresztül, amihez itt is hozzá lehetett már bőven férni. Azt a fejlődést, ami így látott előkészíteni valamit, abban önnek tökéletesen igaza van. Senki nem mert arra gondolni, hogy ez-, azért körmöltük és másoltuk a dolgokat, ki tudta, hogy ez tíz év múlva korlátlanul olvasható lesz és nyomtatásban tízezres példányszámban fog megjelenni.

[01:10:35](#)

Tehát azt szeretném kérdezni, hogy világpolitikai, vagy lehet [...], hogy világtörténelmi folyamatokra tekintve, mert ez természetesen kötelező, van-e azért például itt Magyarországon létjogosultsága annak, hogy egy önfejlődést tételezünk(?)? Tehát, hogy ha nem bomlik össze az orosz birodalom, hogy ha Nyugat nem húz el és nem kényszeríti bele abba a helyzetbe a Szovjetuniót, amibe belekényszerítette, amire ön is utalt, hanem azért itt a '70-es évek elejétől vagy már Csehszlovákiától, ahogy én a saját szellemi fejlődésemet vissza tudtam pörgetni [...] Tehát ami elkezdődött, annak volt azért egy önfejlődése, függetlenül attól, hogy itt Közép-Európáról beszélünk most. Hogy mi történik a Szovjetunióban és mi történik még [...]

[01:11:47](#)

Tehát kifuthatott volna-e ez valamerre? Mert látszott valami, hogy épül és szellemi tekintetben, úgy nézett ki, hogy [...] Tehát, hogy szellemi tekintetben ez az előkészület mennyiben járult hozzá? Vagy pedig ilyen nagy folyamatokkal közvetlenül [...]? Hogyan függ ez a kettő össze?

[01:12:19](#)

Vajda Mihály: Én azt hiszem, itt kölcsönhatásokról van szó. Na, most hát ne becsüljük túl a saját erőinket meg lehetőségeinket, az sose vezet semmire. Tehát nyilvánvaló, hogy ha csak arról lett volna szó, hogy itt egy országban egy fiatalabb értelmiségi generációnak elege van abból, amiben él, akkor ezt egy rövid úton el lehetett volna intézni. Amikor a '70-es évek végén itt összejöttünk, és hát ugye nem ennyien voltunk a teremben, hanem háromszor ennyien vagy ötször ennyien, mert hát tétje volt a dolognak, ugye?

[01:13:05](#)

Akkor azért ahhoz azt is hozzá kell számítani, hogy hát nem volt ez teljesen veszélytelen, meg nyilván önhöz is eljöttek néhányszor az elvtársak és azt mondták, hogy ejnye-ejnye. Gondolom, nem nagyon-, **[Kérdező 1 beszél]** De nem volt már igazán veszélyes sem. Tehát aki vette magának a bátorságot, mint önök itt ebben a kollégiumban, tulajdonképpen ezt megcsinálhatta. Na, most ha megcsinálhatta, mert kérem szépen, ne legyenek illúzióink. Próbálta volna valaki ezt megcsinálni 1951-ben, mondjuk.

[01:13:50](#)

Egyszer se csinálta volna meg. Már az első este is elvitték volna. Tehát az, hogy megcsinálhatta és az, hogy lehetséges volt, hogy a diákok összejöjjenek - hány diákot szerveztek be akkor spiclinek, mit tudom én micsoda, azt én nem tudom, biztos néhányat. Na, de hát ez volt a maximum, amire képesek voltak, nem merték már elvinni az embereket, mert úgy érezték, hogy csak olajat öntenének a tűzre.

[01:14:23](#)

Ennél fogva a dolog egy kölcsönhatásos valami. Tehát az, hogy az emberek mertek összejönni, hogy össze akartak jönni, hogy kezdtek gondolkodni a dolgokon, ez összefügg azzal, hogy érezhető volt, hogy itt valami már nem a régi. Továbbra is azt állítom. Én az utolsó pillanatig nem igazán akartam elhinni, hogy vége van. Ezt én máig is csodának tartom bizonyos értelemben. Ennek ellenére nagyon jól tudom, hogy ez a demokratikus ellenzékben való részvételhez, nem kellett ehhez hősiesség.

[01:15:06](#)

És miért nem kellett? Azért, mert a másik oldal elbizonytalanodott. Az egész rendszer elbizonytalanodott és én azt hiszem, hogy nem véletlen az, hogy a '70-es évek végét emlegeti, de én inkább '80-81-et egy mondanék, amikor ez már azért általánosanná vált. Ez összefügg a lengyel szolidaritás mozgalommal. Ez kimutatható, azt hiszem, textusszerűen kimutatható, hogy ott létrejött egy mozgalom, ahol az ország 90%-a szembefordult a kommunistákkal és nem adta föl ezt a pozícióját, ugye?

[01:15:44](#)

Egészen 1993-ig, amikor újra a kommunistákra szavazott, az másik dolog. Nem adta fel ezt a pozícióját. Ezzel szemben a kommunisták alapján tehetetlenek voltak. Mert jöhetett Jaruzelski, az ország nem adta fel az attitűdjét. Ennek hatása volt itt is. Erőteljes hatása van. Na, most Magyarországon ehhez hozzátennék még valamit. Itt ez a kádárista vezetés már erőteljesen meszesedett, ez kétségtelen. Ezzel szemben jöttek fiatalok, Horn Gyula and company, akik észrevették, hogy ez most már nem üzlet, ugye?

[01:16:36](#)

Észrevették azt, hogy jobb lesz váltani. Ennek nincs jövője. Tehát ők még bizonyos értelemben állandóan kacsingattak persze Oroszországra, mert hátha mégis rosszul mérik föl a helyzetet. Nagy Imre sorsát nem szerették volna vállalni, ugye? Ki szeretné? Biztos nem olyan jó, hogy ha az embert felakasztják. De a másik oldalon azonban úgy érezték, hogy nem, már vége ennek a boltnak. Tehát jobb lenne békésen átállítani a dolgot. De ennél fogva itt egy olyan szituáció alakult ki, hogy azért volt valamiféle, hát összekacsintgatás is, amelyiket ott észre is lehetett venni. Hogy nem bántanak ezek minket.

[01:17:29](#)

Nem bántanak, és nem csak azért nem bántanak, mert nem mernek, mert miért ne merhetnének, hanem azért is, mert bizonyos értelemben szükségük van ránk. Mi adjuk a biztosítékot egy ilyen ifjúság, meg ellenzék, meg mit tudom én, micsoda, amelyik biztosítékot ad, hogy ennek vége van. Az ő beállítódásukat, öntudatukat is fokozta. Ezért azt hiszem, hogy itt tényleg kölcsönhatásos folyamatokról van szó. Hogy ha nem lett volna az egész rezsim ebben a krízisben, amelyben van, akkor nem lett volna itt az, ami van. És az, hogy itt van, az hozzájárult a krízis további kibontakozásához. Tehát csak így lehet az egészet egy ilyen összefüggésben tekinteni.

[01:18:21](#)

Ha nincs Lengyelország, akkor valószínűleg itt se történik semmi. Akkor még elvegetálhatott volna a Szovjetunió egy ideig, mert akkor talán nem éleződött volna ki annyira ez az Amerika-, Hát végül is az amerikai elnökök többsége is valahol inkább a békét akarta. Csinálnak, amit akarnak odahaza. Minket hagyjanak békét. Reagan elég, hogy úgy mondjam, nem csak makacs, eléggé ilyen megszállottan primitív is volt ahhoz, hogy hozzásegítsen bennünket ahhoz, hogy megszabaduljunk a Szovjetuniótól. Szóval ő tényleg a gonosz birodalmának tartotta ezt, és tényleg mindent megtett azért, hogy megbukjék.

[01:19:20](#)

Nagyon sokban sikerült is ez. Hozzáteve(?) természetesen, semmit nem ért volna el abban az esetben, sőt az ellenkezője lett volna az eredmény, ha az orosz kommunista vezetőkben van még önbizalom, mert akkor megint csak jól jött volna, hogy van egy ilyen ellenség megint. Szemben a Kennedyvel, a Nixonnal, satöbbivel, akik hát végül is békülni akartak.

[01:19:46](#)

De abban a pillanatban már az ellenség se segített, szóval ez a dolog ez feladta önmagát.

[01:19:59](#)

Kérdező 2: Az orosz történettel(?) kapcsolatban, van amit [...] nem igazán találok rá a választ. [...] '80-as évek [...] '70-es évek végéig Afganisztán, Lengyelország, [...] '85-től Gorbacsov, aki [...] akart. És akkor [...] valamiért azt mondta, hogy várakozhattok(?), de úgy, hogy a fő állást(?) [...] satöbbi, mely egy demokratizált úton, demokratikus centralizmus szellemére, satöbbi, próbált valamit. És hát nyilván ez sem működött. Utána jött volna egy olyan válasz erre, aki az orosz [...] általában visszatérő dolog, egy diktatórikus váltás. Ott volt a puccs, a puccs, ahol a KGB meg a [...] ott voltak és akkor [...] Moszkvába meg(?), Péterváron [...]

[01:21:01](#)

Hogy miért nem nagyon volt ilyen? Nem tudok az orosz történelem(?) példát [...] hát volt, amikor kiment értük [...] akkor csak szurkoltak a reformistáknak és amikor [...] testőrt(?) álltak, akkor sajnálkozva visszavonultak, mondván nem [...] De az, hogy hogy itt jövök én, amikor először ezt végig gondoltam, arra gondoltam, hogy itt keresik a [...] mert mindig volt egy [...], egy diktátor [...] főleg akik mentek ez után [...], itt viszont ezek a puccsisták, hát azok ilyen öreg prosztatásak(?) [...] nem lehetett megtalálni a [...] vagyis hát ott volt [...]. Szóval akkor is mennek utána, hogy ha [...] saját [...] Ők kint voltak, és akkor azt mondták valamiért(?), hogy nem. Ez azért, mert már az oroszok úgy voltak ezzel, hogy nem volt ellenségkép? És ezért jobban akartak [...]? Vagy mi lehet annak a magyarázata? Vagy például a Peresztrojka párt [...]

[01:22:27](#)

Vajda Mihály: Hát én erre nem tudok egy olyan választ, ahol biztos lennék benne, hogy stimmel. De aztán mik ezek a tényezők együtt? Az egyik. Azt hiszem, hogy továbbra is fönnáll, szóval-, azért nincs diktatúra máig sem Oroszországban, és minden várakozás ellenére. Mert mindenki folyton arra számít, hogy jönnek a kommunisták, vagy ezek a nacionalisták, valaki csinál már végre egy diktatúrát. Ettől mindenki retteg, de ugyanakkor mindenki úgy látja, hogy nem nagyon van ennek alternatívája. Meddig tart még ez a totális káosz és anarchia?

[01:23:12](#)

Addig tart, amíg valaki nem tud egy meggyőző ellenségképet előállítani. Most monomániásnak tűnik, amit mondok, mert erre építettem fel az egész elgondolást, de én azt hiszem, hogy ebben legalábbis, nem állítom, hogy ez biztos, hogy így van, csak azt állítom, hogy ez egy nagyon is klauzibilis magyarázat. A számomra. Nincs ellenségem, nem tudnak előállítani, nem senki nem tudja a jelenkori Oroszországban azt mondani, hogy Amerika az ellenség.

[01:23:43](#)

De Kína sem működik. Senki nem érzi azt, hogy Kína fenyegetné Oroszországot. Senki nem érzi azt, hogy bárki fenyegetné Oroszországot. Na, most tényleg az a helyzet, hogy persze, hát történelem valóban előállít nemzeti pszichológiákat. Én nem vitatom, hogy stimmel az az

oroszokra, amikor azt mondja az ember, hogy egyrészt béketűrők, másrészt agresszívak is. Egy ilyen kettősség.

[01:24:17](#)

De ma miért kéne béketűrőknek lenniük, hiszen nem találnak senkit, aki följánlana nekik egy olyan alternatívát, hogy jó, most lehet, hogy nehezebb lesz, vagy kevésbé lesztek szabadok, de mutatok nektek egy irányt, amerre mozgunk. Nem mutat senki semmit. Ezek a puccsisták mit akartak? Semmit. Azt akarták, hogy legyen végre rend. De milyen rend? Erről nem beszélt senki. Senki nem tud eladni az oroszoknak ma egy olyan rendet, amelyiket ők elvállalnának. És ha nem tud, akkor valószínűleg ebben a népben talán több is az anarchiára való hajlam, mint egyes nyugat-európai népekben. Minek? Miért vállaljunk el egy diktatúrát, ha nem mondja meg, hogy mit akar, és mit tud hozni nekünk?

[01:25:11](#)

Kérdező 1: [...] van egy oldala, ami [...] Oroszországról [...] tehát van-e realitása egy új totalitárius diktatúra beköszöntének, megvalósulásának, vagy egy olyan ideológia, ami ezt alátámasztaná létrejöttének? Tehát a modernitás, amire szintén az előadása nagyobb részt felépült, már olyan szintre kerül többé-kevésbé azért ebben a térségben, ami egyre nehezebben viselné el [...]

[01:25:55](#)

Vajda Mihály: Én nekem az az érzésem, hogy nincs totalitárius veszély. Sehol nem látom. A totalitarianizmusnak hát eddig a 20. század ugye azt termelte ki, és két típusát termelte ki. Vagy hármát, nem szeretem feltétlen, ha a fasizmust és a nemzeti szocializmust egy kalap alá vesszük. Csak hát a háborús szövetségük az, ami végül is hát arra indította a 20. század gondolkodó embereit és történészeit, hogy egy kalap alá vegye a kettőt. De azért két nagyon különböző típusú totalitarianizmus volt. De hát mindegy. Jobboldali, baloldali, mi értelme van ennek? Ez is egy kérdés.

[01:26:43](#)

De akár egy Mussoliniról, akár egy Hitlerről, akár Leninről, Sztálinról beszélünk, mindegyik valami történelmi vízióval jött. Azt mondta, hogy most ezt és ezt meg fogjuk valósítani. Kilépünk ebből a megalázó helyzetből. Létrehozzuk a nagy Németországot, helyreállítjuk a németiség becsületét, helyreállítjuk az ország becsületét, mit tudom én, és akkor megteremtjük az egyenlőség és szabadság birodalmát, valamit el tudott adni az embereknek.

[01:27:14](#)

Nem látom, hogy mit tudnának eladni az embereknek. Konkrét gyakorlati célok megvalósítása érdekében az emberek nem csatlakoznak totalitárius mozgalmakhoz. Nincsenek is olyan totalitárius mozgalmak, amelyek konkrét gyakorlati célokat tűznek ki. Hogy fokozzuk a

termelést, hogy ezentúl legyen biztonságosabb a városban élni, és ezekre nem. Ilyen állításokra lehet kormányoknak építeni, de nem lehet egy totalitárius-, valami ideologikusan mozgósító erejű hát jövővíziónak kell ott jelen lennie. Ilyennel senki nem szolgál ma Közép-Európában.

[01:27:57](#)

Hát nemhogy totalitárius mozgalmaknak a lehetőséget nem látom, még diktatúrákat se nagyon látok létrejöhetni. Ahhoz is kell egy olyan réteg, amelyik azt igazán és szívből támogatja. Nem kell. Hát tessék megnézni ezt az országot. Hát jöhet itt Csurka, pár örült megy utána, mert elégedetlen, frusztrált, kétségbe van esve, de az ország lakosságának többsége rájuk néz, azt mondja, hagyjatok békén, mit akartok velem? Nem megyek sehova. Hagyjatok békében élni. Na, most egy ilyen szituációban nem nagyon jöjjön létre totalitárius-, és ha most jönnek ezek, ugye mindenki retteg a Lebegy tábornoktól.

[01:28:46](#)

Lehet, hogy ő lesz az elnök. Na, de elhiszik-e neki, hogy jobb lesz az élet Oroszországban attól, ha visszaszerzik a balti államokat. Nem hiszik el neki. A rendpártisága miatt talán rá szavaznak. Hát most miért választották meg Magyarországon a szocialistákat? Azt hiszem, nagyon egyszerű erre választ adni. Kaptak ugye 30 valahány százalékot. Ebből 10% masszív szavazójuk volt már négy évvel azelőtt is. Ezek valahogy meggyőződéses szocialisták. Van ilyen.

[01:29:35](#)

Mosolyognak ezen, de van. 20% pedig az ország lakosságának az a része, amelyik állandóan illúziókat kerget, ugye? Szavazott az MDF-re, mert azok azt mondták, hogy mi vagyunk az igazi nem tudom, micsoda, mi csináljuk a, mit mondott néhai Antall Józsi bácsi? Hogy hát a biztonságot és a rendet [...] Nem lett biztonság, nem lett rend, jöttek a kommunisták, azt mondták, hogy ők szakértők. Na, akkor menjünk oda, ahol azt mondják, hogy szakértők. Nem tudom miért hitték el nekik, de valahogy elhitték. Most már az a 20% megint el fog szaladni, most lehet, hogy a Torgyánhoz szalad, ez a 20% dönti el sajnos, hogy ki lesz kormányon.

[01:30:17](#)

Tehát végül is nekem a legbensőbb érzésem az, hogy tök mindegy. Tudniillik, itt magyarázhat ilyen ellenzék, olyan ellenzék amit akar, ez az ország nyomorult állapotban van, és itt nem a politika fog rendet csinálni, hanem az fog egy-két évtized alatt, ha rendet fog bárki is csinálni, az fog rendet csinálni, hogy az emberek megszokják, hogy vállalkozni kell, hogy oda kell figyelni, hogy a saját házuk táján mit kell csinálni, hogy hogyan lehet értelmesen dolgozni. Tessék megnézni azt az Olaszországot. A háború óta, most már aztán bizonyítva van, a legkülönbözőbb rablók irányították.

[01:31:06](#)

Szószeros értelmében. Mindenféle nagyságrendű tolvajok. Na, most kérem szépen, ugyanakkor az ország fölött, csak az északi része. A déli része az egy harmadikvilág, azt ott a maffia egész jó elirányítgatja, nem is hagy beleszólni, hogy mi van. Észak-Olaszország egy modern, gazdag országgá lett.

[01:31:35](#)

Mitől? Attól, amit az előbb mondtam. Az emberek azt mondták, a franc megeszi, hogy mit csinál az a kormány, mi csináljuk a dolgunkat. És tessék elhinni, én erről meg vagyok győződve. Nem biztos, hogy igaz, de meg vagyok győződve. A szabad világnak, a demokráciának nem az az előnye a diktatúrával szemben, hogy az egy szép világot tud csinálni. Nem tud semmit se csinálni. Egy demokratikus ország kormányzata tehetetlen. Nem tud csinálni. Mindenféle hülye rendeleteket tud hozni, amit vagy betartanak, vagy nem tartanak be, néha felidegesíti a lakosságot, néha kis lelkesedést teremt, de nem változtat semmin.

[01:32:12](#)

Az az előnye a diktatúrával szemben, hogy nem tud beleszólni igazából a folyamatokba, csak kismértékben, és az emberek saját kezdeményezőkézségén múlik, hogy mi történik a világban. Ettől jó a demokrácia. Jó, nagyon liberális az én koncepcióm, de meg vagyok arról győződve, hogy a liberális elképzelés, a modernitás egyedül releváns elképzelése, amiből nem következik, kérem szépen. Most egy pillanatra vál-

[felvétel vége]